

Türkiye'deki Kapsayıcı Vatandaşlık Eğitimine Bir Bakış

Erdal YILDIRIM¹ Turgay ÖNTAŞ²

¹Dr. Öğr. Üyesi, Aksaray Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi
Aksaray, Türkiye, erdal.yildirim@gmail.com

²Doç. Dr., Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri MYO, Çocuk Gelişimi
Tekirdağ, Türkiye, turgavontas@gmail.com (Sorumlu Yazar/Corresponding Author)

Makale Bilgileri

ÖZ

Makale Geçmişi
Geliş: 24.08.2023
Kabul: 09.10.2023
Yayın: 29.10.2023

Anahtar Kelimeler:
Vatandaşlık eğitimi,
Kapsayıcı eğitim,
Kimlik politikaları

Bu çalışmada, göç hareketlerinden en çok etkilenen ülkelerden biri olan Türkiye'nin kapsayıcı bir toplumun inşası için gerçekleştirilmesi düşünülen kapsayıcı vatandaşlık eğitimine odaklanılmıştır. Farklı sosyo-ekonomik düzeyler, kültürler, etnisiteler, diller ve dini anlayışlarla çeşitlenen toplumlar; modern ulusal devletlerin eski usullerle yetiştirdikleri topluluklara yönelik yaklaşımlarını gözden geçirme ihtiyacını açığa çıkarmıştır. Türkiye de bu farklı kültürlerden insanların yaşadığı bir yer haline gelmiş, kapsayıcı bir toplumun inşası için kapsayıcı bir vatandaşın nasıl yetiştirilmesi gerektiği bir gerçekliğe ve tartışmaya dönüşmüştür. Bu tartışmalar; eritme politikaları mı, kapsayıcı eğitime dayalı vatandaşlık anlayışı mı gibi ikilemler geçmişten günümüze güncelliğini korumaktadır. Araştırmada mevcut politikaları analiz edebilmek ve araştırmaları sistematik biçimde inceleyebilmek için literatür taraması yönteminden yararlanılmıştır. Araştırmada veriler doküman analizi yöntemi ile toplanarak betimsel analize tabi tutulmuştur. Araştırmada "kapsayıcı eğitim", "vatandaşlık eğitimi", "kimlik politikaları", "göçmen eğitimi" temalarına yer verilmiştir. İlgili temalarda Türkiye'nin yaşamış olduğu konjonktürel gelişmeler doğrultusunda kapsayıcı eğitim çalışmalarına yer verildiği ancak kimlik politikaları bağlamında net bir pozisyonun kristalize olmadığı söylenebilmektedir. Türkiye'nin vatandaşlık eğitimi, kimlik ve göçmen politikalarının bir ekosistem yaklaşımı içerisinde ele alınarak vatandaşlık eğitimi politikalarının oluşturulması önerilmektedir.

An Overview of Inclusive Citizenship Education in Turkey

Article Info

ABSTRACT

Article History
Received: 24.08.2023
Accepted: 09.10.2023
Published: 29.10.2023

Keywords:
citizenship
education,
inclusive education,
identity policies

This study focuses on inclusive citizenship education in Turkey, which is one of the countries most affected by migration movements, for the construction of an inclusive society. The need for modern nation-states to rethink their approaches to the communities they have nurtured and guided in the old ways has become apparent in diversifying societies with different socio-economic levels, cultures, ethnicities, languages and religious understandings. Turkey, too, has become a place where people from these different cultures live. How to educate an inclusive citizenry to build an inclusive society has become a reality and a debate. These debates, dilemmas such as melting policies or understanding citizenship based on inclusive education, have remained relevant from the past to the present. In this study, the literature review method was used to analyse current policies and systematically examine research. Data was collected through document analysis and subjected to descriptive analysis. The themes of 'inclusive education', 'citizenship education', 'identity politics', 'immigrant education' were included in the research. In the related themes, it can be said that studies on inclusive education are included in line with the conjunctural developments that Turkey has experienced, but a clear position has not crystallized in the context of identity politics. It is suggested that Turkey's citizenship education, identity and immigration policies should be addressed within an ecosystem approach and that citizenship education policies should be developed.

Atıf/Citation: Yıldırım, E. & Öntaş, T. (2023). Türkiye'deki Kapsayıcı Vatandaşlık Eğitimine Bir Bakış, *Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi (AKEF) Dergisi*, 5(3), 1464-1476.

"This article is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) (CC BY-NC 4.0)"

GİRİŞ

Eğitim kurumunun, tarihten bugüne gelen davranış değiştirmeye yönelik kritik rolü, teknolojik dönüşümün ve kültürlerarası ilişkilerin arttığı bir dönemde farklı yönlere evrilebilmektedir. İfade edilen bu süreç, toplumu yönlendiren bilim, teknoloji, ekonomi, din ve siyaset gibi alanlarda farklı değerlendirilmektedir. Tarihten günümüze bu aktörlerin eğitime yükledikleri anlam ve verdikleri role ilişkin toplumsal mutabakat tartışılır hale gelmiştir. Davranış değiştirme sürecine odaklanan ve bu sürecin planlığına atıf yapan sistem yaklaşımı da ihtiyacı karşılama konusunda yetersiz kalabilmektedir. Sistem yaklaşımına yüklenen ideolojinin sürdürülmesi ve kritikten muaf kılınmasına yönelik temel dinamik, teknolojinin her şeyi farklılaştırdığı ve aynı zamanda benzeştirdiği bir dönemde uluslararası göçün de etkisiyle karmaşık bir hal almıştır. Göreli olarak toplumsal barışla birlikte her türlü eşitsizliğin görünür olduğu bir dönemi yaşamaktayız. Aynı zamanda uluslararası toplumda bu sorunlara odaklanan çözüm önerilerine yönelmeye başlamıştır. Birleşmiş Milletler'in sürdürülebilir kalkınma amaçları da; göç, sosyo-ekonomik eşitsizlikler gibi her türlü ayrımcılığı ortadan kaldırmaya yönelik 17 amacı da kapsayıcı eğitimin amaçladığı toplumsal barışı hayata geçirmeye yönelik milletler arası bir mutabakat metni özelliği taşımaktadır (United Nations Development Programme-UNDP, 2015).

Modern ulusal devletler, kendi varlıkları ve biricik konumlarını yetiştirdikleri nesiller üzerinden kurgular. Eğitimin siyasal işlevleri; otoriteyi temsil eden ve eğitimi yönlendirebilen siyasal, ekonomik, kültürel ya da dini kurumların temsilcilerinden, yasal metinlere, öğretim programları ve müfredatlara, okuldaki siyasal temsillere ve söylemlere kadar birçok faktörden etkilenir. İfade edilen faktörlerin birçoğu, siyasal otoritenin varlığını değişik toplumsal kademelerde sürdürülmesine yönelik uzlaşıda bulur. Bu doğrultuda eğitim politikalarının, eğitimin siyasal işlevlerinden bağımsız olarak ele alınması güçtür (Althusser, 2016). Eğitim politikalarının siyasal anlam yüklü doğasının yansıdığı ana derslerden birisi sosyal bilgiler dersi. Sosyal bilgiler dersi, temel amacını iyi vatandaş yetiştirme sloganı altında siyasal düzenin varlığının sürdürülmesine dayandırır. İfade edilen slogan, derslerde ele alınan gizli ve açık metinler ile söylem ve simgelerle somutlaşır. Bu değerlendirmelere, vatandaşlık aktarımını önceleyen Sosyal Bilgiler dersi ve müfredatları örnek gösterilebilir (Barr, Barth & Shermis, 1977). Ulusal eğitim politikalarının yansıdığı ana öğretim programlarından birisi olması dolayısıyla Sosyal Bilgiler dersinin sınıf içi ve dışına yansıyan müfredat etkinlikleri de işlevsel açıdan irdelenebilir.

Her bir bireye eğitim hakkından yararlanabilme imkânının tanınması (T.C. Anayasa 42. madde), aynı zamanda kapsayıcı bir eğitim ve yaklaşımın da başlangıcı olarak ifade edilebilir. Eğitimin temel bir hak ve öncelik olarak kabul edildiği kapsayıcı eğitim yaklaşımı; eğitim aracılığı ile ayrımcılık, dışlama ve ötekileştirme ile mücadele ederek kapsayıcı bir toplum inşası için süreci bir sonraki aşamaya taşır (Felder, 2019). Sosyal bilgiler dersi, bireyin sosyal katımına ve demokratik toplumun inşasına yönelik temel becerilere odaklanarak, kapsayıcı eğitimin amaçladığı herkes için ve herkesle beraber bir toplum inşası sürecine destek verebilir. Sosyal bilgiler dersi, çokkültürlülük yaklaşımını küresel bağlantılar teması üzerinden somutlaştırmaya çalışır. Post küreselleşmenin yaşandığı bu dönemde, teknolojik dönüşüm ve göç hareketleri modern ulus devletleri, çokkültürlü toplumlarla tanışmasına alan açmıştır. Çokkültürlü vatandaşlık anlayışının gerçeklik kazandığı bu dönem, sadece demografik yapının değişmesine bağlandığında eksik bir anlatı olabilir. Demografik değişimlerin yanında bireyin devletten beklentisi ile ulus devlet politikalarının dönüşüme uğramasıyla birlikte küresel gelişmelerin yaşandığı da bilinmektedir.

Ulus devlet anlayışındaki değişimlerin başlangıcı milliyetçilik akımları ile 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında siyasi haritaların yeniden şekillenmesiyle görünür olmuştur. Osmanlı Devleti'nin tarihi, kültürel, siyasal, sosyolojik ve ekonomik mirasıyla kurulan Türkiye Cumhuriyeti devleti, kurulduğu günden bugüne eğitim politikalarını ulus devlet anlayışı ile şekillenmeye çalışmıştır. Son yıllarda Türkiye'de dış göçlerden çok etkilenen ülkeler arasında yer almaktadır. Göçler, tarihten bugüne var olan bazı toplumsal, kültürel, ekonomik ve insan haklarına yönelik problemleri görünür ve evrensel kılmıştır (Banks, 2017). Demokrasi ve çeşitlilik, modern ulus devletlerin bütünleştirmekte zorlandığı ama aynı zamanda toplumsal barışın inşası için en makul seçenek olma özelliğini korumaktadır. Din, dil, ırk, özel eğitime ihtiyaç duyan her bir çeşitliliğin, modern ulusal devletlerin eğitim politikalarına yansıtıldığı ya da bu sürecin popülist politikalara kurban edildiği görülmektedir. Özellikle ulus devlet anlayışını benimsemiş devletlerin vatandaşlık eğitiminde küresel gelişmelere karşı nasıl pozisyon alacağı ve vatandaşlık eğitiminin yansıdığı müfredatı nasıl güncelleyeceği önemli bir husustur. Çeşitlilik ve bütünlük/birliktelik arasındaki paradoksal ilişkiler meseleyi hem teorik hem de pratik açıdan karmaşık hale getirmektedir.

Türkiye uluslararası konjonktürün de etkisi ile çeşitli göç dalgalarına maruz kalmaktadır. Uluslararası göç dalgalarının etkisi ile hali hazırda vatandaş yetiştirme politikaları konusunda da gündemde olan gelişmeler daha da karmaşık bir hal almaktadır. Sosyal bilgiler ve tarih eğitimi alanının temel uygulamaları ve çıkış noktasında yer alan vatandaş ve kimlik yetiştirme politikaları çok boyutludur. Bundan dolayı alanyazında

birçok vatandaşlık tipi tanımlaması yapılmıştır (Dere & Gökçınar, 2022). Bu çalışmada eğitim politikaları açısından bir değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır. Halihazırda uygulanan politikalar kuramsal bir analize yer verilerek incelenmiştir. İnceleme esnasında vatandaşlık eğitiminin kapsayıcı eğitim ile ilişkisi kurulmaya çalışılarak Türkiye özelinde vatandaşlık eğitimi politikalarının kapsayıcı eğitim uygulamaları arasındaki ilişkinin daha belirgin hale getirilmesi için aşağıdaki araştırma sorularına yanıt aranmıştır:

- 1) Vatandaşlık eğitimi ve kapsayıcı eğitim arasındaki ilişki nasıldır?
- 2) Vatandaşlık ve kimlik politikaları açısından kapsayıcı eğitim ilişkisi nasıl kurulmaktadır?
- 3) Türkiye'nin eğitim politikaları ve göçmen meselesi arasındaki uyum nasıldır?
- 4) Türkiye'nin vatandaşlık eğitimi politikaları ve kapsayıcı eğitim uygulamaları arasındaki bağlantı nasıldır?

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Bu çalışmada Türkiye'nin eğitim politikaları ve göçmen meselesi bağlamında vatandaşlık eğitim politikaları kuramsal bağlamda analiz edilmeye çalışıldığından literatür taraması yöntemi kullanılmıştır. Literatür taraması ile mevcut bilgilerin analiz edilmesine, değerlendirilmesine ve sonuca ulaşılmasına katkı sağlayacağı vurgulanmaktadır (Callahan, 2014; Paul & Criado, 2020; Yıldız, 2022).

Veri Kaynakları

Araştırmada yararlanılan veri kaynaklarına DergiPark, Ulusal Tez Merkezi, Google Akademik veri tabanlarından erişilmiştir. Erişilen veri kaynaklarında analiz çalışması yapılırken “kapsayıcı eğitim”, “vatandaşlık eğitimi”, “kimlik politikaları”, “göçmen eğitimi” anahtar kelimelerine odaklanılmıştır. Anahtar kelimeler seçilirken araştırma sorularından hareket edilmiştir. Araştırma soruları ile ilgili kavram setleri alan yazın taramasına dayanmaktadır. Kavram setleri alan yazın okumalarında ortaya çıkan ve çok boyutlu analizlere imkan sağlayacak sınırlılıkta tutulmuştur. Veri toplama süreci, araştırmacıların ele aldıkları çalışmalara yönelik bulguları ve nitelikleri ele aldıkları aşamadır (Karaçam, 2013: 28). Araştırma literatür taramasına dayandığı için etik kurul iznine ihtiyaç duyulmamıştır.

Verilerin Analizi

Veri analizinin en belirgin biçimi, bir konu hakkında ele alınanları anlatsal bir taramadan geçirmeye yöneliktir (Tranfield, Denyer & Smart, 2003: 10). Araştırmada veriler doküman analizi ile toplanmıştır. Doküman analizi yapılırken dokümanlara ulaşma, dokümanların orijinalliklerini kontrol etme, dokümanları anlama, dokümanları analiz etme ve veriyi kullanma aşamalarına yer verilmektedir (Yıldırım & Şimşek, 2012:193). Araştırmada kullanılan veri kaynaklarına yukarıda belirtilen veri tabanlarından erişilmiştir ve orijinal metinler ile çalışılmıştır. Betimsel analiz ile analiz edilen metinlerde genel olarak ana fikir çerçevesinde ortaya çıkarılacak metinlere ulaşılır (Synder, 2019). Betimsel analiz sürecinde çerçeve oluşturma, tematik çerçeveye göre verilerin işlenmesi, bulguların tanımlanması ve yorumlanması aşamaları işe koşulmuştur (Yıldırım & Şimşek, 2012:224).

BULGULAR

Betimsel analiz yöntemi ile analiz edilen verilerden ulaşılan bulgular araştırma sorularına uygun biçimde aşağıda sunulmuştur:

Vatandaşlık Eğitimi ve Kapsayıcı Eğitim İlişkisi

Sosyal bilgiler eğitimcilerinin sosyal bilgilerin müfredatına bağladıkları temel anlam, etkili vatandaşlık eğitiminin nasıl olması gerektiğine yöneliktir (Remy, 1978). Vatandaşlık eğitiminin nasıl olması gerektiği ve nasıl bir vatandaşın tahayyül edildiği, devlet aygıtının kendini geleceğe taşıma ve sürdürülebilirliğini garantileme ülküsüne dayandırılır. Modern batılı ulusal devletlerin bu sürece yükledikleri temel anlam, inşa edilen kurumsal kimliğin varlığını sürdürmesi ve özgür düşünceyle kurumsal kimliğin her dönemde yeniden üretilmesine dayandırılabilir. Batılı olmayan modern ulusal devletlerde ise süreç; monarşik ve teokratik yapılardan demokratik sürece evrilemeyen sosyolojik, kültürel, dini, ekonomik faktörlerin modern ulusal kurumlarda varlığını sürdürmesi, ve kapitalist ekonomik düzenin özgür ve kritik yapabilen bireylerin varlığına

ket vurabilmesiyle açıklanabilir. Vatandaşlık eğitim için yapılan çeşitli ve zengin tartışmalar da tahayyül edilen vatandaş profilini farklılaştırır (McLaughlin, 1992). Vatandaşlık kavramına yüklenen anlam; siyaset bilimi, sosyoloji, hukuk, eğitim vd. alanlarla farklı ve karmaşık bir boyut alır. Vatandaşlık kavramına yüklenen anlamların içeriği sosyal bilimlerin çalışma alanlarını da zenginleştirir. Özellikle “Müspet/iyi vatandaş kimdir?” sorusunun Türkiye bağlamında cevabı; tarihsel, sosyolojik, kültürel ve sermaye odaklı ekonomik düzenin etkilediği sorumluluk ve görev insanı sloganıyla uygulamada karşılık bulurken; liberal, özgür, kritik yapabilen bireylerin varlığı; modern batılı ulusal devletlerin vatandaş yetiştirme tarzlarını ifade ettiği öne sürülebilir.

Vatandaşlık eğitimi aracılığıyla öğrencilerin kimlik gelişimi desteklenir (Sim, 2008). Kimlik konusu Sosyal Bilgiler dersinin içeriğinde kendisine yer bulmaktadır. Vatandaşlık kavramına çok boyutlu perspektiften bakıldığında sadece ulus devlet devletle ilgili değil Avrupa vatandaşlığı gibi bölgesel ve hatta küresel vatandaşlık kavramları da tedavüldeki yerini alır. Bu kapsamda ortaya konulan kavramlardan birisi olan derinleşmişlik (deepened) kavramı siyasi ve kültürel bağlamı açısından değerlendirilebilir (Veegelaers & Groot, 2019). Vatandaşlığın farklı politik oryantasyonları bulunmaktadır. Sosyal katılım, sosyal disiplin ve özerklik olarak üç değişken üzerinden inşa edilen politik oryantasyonlar uyarlanabilir (adaptive), bireyselleştirilmiş (individualised) ve eleştirel-demokratik (critical-democratic) olmak üzere üç tipe ayrılmaktadır. Vatandaşlık tipleri analiz edildiğinde adaptasyon, bireyselleşme ve toplumsal olanın kültürel ve siyasi farklılıklar açısından da genişletilmesi gerekebilir. Eğitim uygulamalarında adaptasyon tipi öğretmen merkezli iken diğer iki tip öğrencinin bireysel tercihlerini ön plana çıkarabilmektedir.

Sosyal bilgiler alanı iyi vatandaşlık eğitimi çalışmalarını teşvik eder. Politik öğrenme üzerine pek çok sosyal bilim araştırmalarının ışığında temel eğitim düzeyinde sosyal bilgilerin politik toplumsallaşma ile ilgili olduğu söylenebilir (Remy, 1978). Politik toplumsallaşmayı sağlayan değişkenler oldukça fazladır. Eğitimin siyasal işlevlerine bağlı olarak gelişen politik toplumsallaşma işlevi okulların açık ve örtük olarak gerçekleştirdikleri faaliyetlerin bir sonucudur. Vatandaşlık eğitiminin içerisinde değerlendirilebilecek politik toplumsallaşma konusu doğrudan sosyal bilgilerin de konu alanına eklenmektedir.

Sosyal bilgiler öğretim programını konu alanı açısından vatandaşlık eğitimi ve politik toplumsallaşma ile ilişkilendirmenin amacı kapsayıcı eğitimin ilkeleriyle bağ kurmaktır. Öncelikli olarak kapsayıcı eğitimin ne olduğu ve hangi boyutlarda ele alındığını ortaya koymak gerekir. Kapsayıcı eğitimin Sosyal Bilgiler ile ilişkisi vatandaşlık ideallerinin somut göstergeleri ile ilgilidir. Ancak kapsayıcı eğitimin tipolojisi çıkarıldığında beş boyutun öne çıktığı görülmektedir (Ainscow & César, 2006):

- Engellilik ve 'özel eğitim ihtiyaçları' ile ilgili olarak kapsayıcılık
- Disiplin cezalarına bir yanıt olarak dahil etme
- Dışlanmaya açık tüm gruplarla ilgili olarak kapsayıcılık
- Herkes için bir okulun teşvik edilmesi olarak kapsayıcılık
- Herkes için eğitim olarak kapsayıcılık.

Yukarıda belirtilen beş boyut içerisindeki en az üç özellik sosyal bilgiler dersinin kazandırmak istediği davranışlara işaret etmektedir. Kapsayıcı eğitimin gündeme gelmesi ve yaygınlaşması açısından UNESCO'nun 1994 yılında İspanya'da kabul ettiği Salamanca Bildirisi önemlidir. Bu bildiriye “Herkes için Eğitim-Education For All (EFA)” yaklaşımı öne çıkmıştır. Özellikle okulları ve sınıfları nasıl daha kapsayıcı hale getirileceği konusu sosyal bilgiler eğitiminin de ilgi alanındadır. Kapsayıcı eğitimin erişim, katılım ve destek bileşenleri açısından öğrencilerin ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin süreç içerisinde etkin rol almasının önünü açmaktadır. Kapsayıcı eğitimin sosyal bilgiler dersi özelinde vatandaşlık ve kimlik politikaları açısından bağlantısını kurma ihtiyacı bulunmaktadır.

Vatandaşlık ve Kimlik Politikaları Açısından Kapsayıcı Eğitim

Devletler, ulus devlet ya da çokkültürlü devlet politikalarını siyasal ve demografik tercihler bağlamında benimseyebilir. Burada eğitim politikalarını ilgilendiren husus vatandaşların nasıl bir kimliğe sahip olacağına

ilişkindir. Kimlik ikilemi bağlamında ortaya çıkan ilk problem; toplulukların kimlik duygusu geliştirmeleri gerektiği, öte yandan kapsayıcılık ilkeleri açısından bunun bir paradoksa yol açıp açmayacağıdır (Felder, 2019). İnsanlık tarihinin ulaştığı en son toplumsal örgütlenme merhalesi olan modern, ulusal ve demokratik toplum tahayyülü, bireylerin ve toplulukların köklü varlıklarını tarihsel kanıtlara dayandırdıkları belgelere rastlanabilir. Bu toplumsal ve tarihsel hafıza; kapsayıcı toplumsal ve vatandaşlık anlayışının inşası için tecrübelerle sabit çok değerli bir deneysel alan sunar.

Ayrımcılık, dışlama ve ötekileştirme kapsayıcı eğitimin önlemeye çalıştığı davranış örüntülerindedir. Bu davranış örüntüleri toplumsal bağlılığı zedeleyebilecek ve sosyal içermeyi zayıflatacak davranışlar olarak değerlendirilebilir. Toplumsal bağlılık, kişisel ve sosyal kimlik kapsayıcılık açısından ikilemleri ortaya çıkaran kavramlardır. Bu ikilemlerle nasıl baş edilebileceği eğitim politikalarını belirleyen yapıların sorumluluğu arasındadır. Felder (2019) ikilem ile problem kavramları arasında bir ayırım yaparken problemlerin çözülebileceğinden ikilemlerin ise çözülmesinin güç olduğundan söz etmektedir.

Toplumlarda ortak iyinin (the common good) bulunabilmesi ortak bir paydada buluşulabilmesi ve ortak iyiyi hedefleyen eğitim politikalarının uygulamalara yansması gerekir. Ortak iyiyi ele alırken eritme politikasından (melting pot) söz edilmemektedir. Kapsayıcı eğitim özellikle göçmen politikaları bağlamında ele alındığı durumlarda eritme politikası açık ya da örtük biçimde gündeme gelmektedir. Eritme politikalarına önceki yıllarda sıklıkla vurgu yapılırken yakın zamanlarda kültürel çoğunluğu daha geniş kapsamlı tanımlardan biri olan salata kasesi (salad bowl) metaforu kullanılmaktadır (Çelik, Gümüş & Gür, 2017). Salata kasesi metaforu çokkültürlü vatandaşlık eğitimi ve kültürel demokrasi/vatandaşlık kavramları ile ilişkilendirilebilir.

Herhangi bir toplumun nüfusu birden fazla kültürden vatandaşlar ile oluşmuşsa o topluma çokkültürlü toplum denilebilir (Ercins & Görüşük, 2016). Çokkültürlülük özellikle ulus devletlerin görünür olmaya başladığı yıllarda arka plana itilmiştir. Ulus devlet anlayışı ulusal kimlik inşa etmeye yöneliktir. Milliyetçi ideolojinin öne çıkması da çokkültürlülük açısından bir dezavantaj olarak değerlendirilmiştir. Çokkültürlülük ve kimlik politikaları konusunda önde gelen isimlerden birisi olan Kanadalı siyaset bilimci Will Kymlicka, genel olarak çok kültürlülük üzerinde kültürel kimliklerin tanınmasına vurgu yaparken Doğu Avrupa ülkeleri ve Türkiye için farklı teoriye ihtiyaç olduğunu belirtir (Özcan, 2018).

Türkiye'nin Eğitim Politikaları ve Göçmenler

İnsanlar farklı nedenlerden dolayı yer değiştirebilirler. Bir şekilde yer değiştiren insanların eğitime, işgücüne, sosyal ve kültürel hayata, ekonomi sektörüne entegrasyonunu sağlamak birçok ülke için bir meydan okumadır (Küçükcan, 2022). Ülkelerin göçmen politikalarının ve siyasi konjonktürün imkân verdiği açıklıkta konu ele alınabilir. Çoğu zaman “*Ülkeler şeffaf biçimde açık bir göçmen politikaları izliyorlar mı?*” sorusu sorulduğunda net bir yanıt bulmak zor olabilir. Küreselleşme sürecinin yanında farklı değişkenler nedeniyle yapılan göç hareketleri ülkeleri göçmen politikaları oluşturma konusunda harekete geçirmiştir.

Göçmen politikalarının ilişkili olduğu alanlardan birisi eğitim alanıdır. Küreselleşme süreci ile birlikte vatandaşlık konusu zaten problematik hale gelmişti (Sim, 2008). Bir tarafta ülkelerin baskın ideolojileri diğer taraftan da küreselleşme ile birlikte göçlerin etkisi ile kaçınılmaz olarak vatandaşlık konusu tartışılır haldedir. İkilemlerin yaşandığı bir süreci özellikle vatandaşlık eğitimini ulus devlet anlayışına dayandıran ülkelerde görmek mümkündür.

Göçlerin eğitim sistemlerinde olumlu ve olumsuz etkileri olabilmektedir. Sınıf kompozisyonundan okul kaynaklarının kullanımı ve dağılımına kadar etkilenen pek çok değişken bulunmaktadır. Özellikle ulus devlet anlayışını benimsemiş ülkelerde ortaya çıkan başlıca problem dil bariyeridir. Liberal, çokkültürlü eğitim modelleri açısından geçiş, idame, zenginleştirici ve kapsayıcı anlayışlar ortaya çıkmıştır. Bu modellerin temel noktası eğitim dilinin ne olacağı ile ilgilidir (Özcan, 2018). Uygulayıcıların en çok zorlandıkları alanların başında göç ile gelen insanların kendi ülkelerinde kullandıkları dil ve ev sahibi ülkelerin dillerine uyum süreçleridir. Entegrasyonun ana aracı olarak değerlendirilen dil konusuyla ilgili raporlarda ulusal dilin öğretimde kullanılması düşüncesi öne çıkmaktadır (Kocabaş & Alpaydın, 2021). Okul ortamına yansıyan pedagojik problemlere bakıldığında göç ile gelen çocukların eğitim düzeylerinin belirlenmesindeki gerekli

kaynaklara ulaşımın güçlüğü, okulda ya da toplumdaki ön yargılar, kalıp yargılar, ayrımcılık ve zorbalık gibi durumlar öne çıkmaktadır (Baki Pala, 2020). İlgili problemlerin ortaya çıkmasında ve önlenmesinde ev sahibi ülkelerin eğitim sisteminin çokkültürlüğe ve çeşitliliğe ilişkin duyarlık düzeyine bağlı olarak göçmen politikaları belirleyici olmaktadır.

Sosyal bütünleşme ve eğitim düzeyine yönelik eğitim ve kültürlemeyi hedefleyen kamu politikaları öne çıkmaktadır (Akıncı vd., 2015). Kültürleme ve uyum süreci eğitim alanının ana hedeflerindedir. Eğitimi bir kültürleme süreci olarak değerlendiren sosyolojik tanımlar yalnızca göçmen ya da sığınmacı uyumu için değil aynı ülke içerisindeki farklılıkların uyum içinde bir arada yaşamasına imkân sağlayacak bir içeriğin oluşmasını savunmaktadır. Göç süreci ile birlikte ortaya çıkan uyum problemleri yalnızca eğitim alanıyla sınırlı değildir. Eğitim açısından da önemli olan eğitim paydaşlarının iyi olma hali ruh sağlığı alanının da uyum üzerinden vurguladığı benlik saygısı, yaşam doyumu ve kültürlenme gibi kavramlar göçmen eğitiminin bütüncül insan gelişimi bakımından ele alması gereken konular arasındadır. Entegrasyon, asimilasyon, marjinalleşme ve ayrışma gibi kavramlar göç olgusunun aşamaları iken göçün psiko-sosyal boyutu olarak eğitimde dikkate alınmalıdır.

Türkiye de göç olgusu ve göçmen/sığınmacı eğitimi ile ilgili süreçlere maruz kalmaktadır. Kocabaş ve Alpaydın (2021:1) Türk eğitim sisteminin göç olgusuyla ilgili sürecini incelediklerinde beş farklı grup ile karşılaştığını tespit etmişlerdir: Uluslararası öğrenciler, mülteci ve sığınmacılar, Türk diasporası, iç göç nüfusu ve Cumhuriyet sonrası sınır dışında azınlık durumuna düşüp Türkiye'ye göç edenler. Türkiye tarih boyunca farklı kültürlerle ve toplumlara ev sahipliği yapmış bir ülkedir (Çelik, Gümüş & Gür, 2017). Osmanlı bakiyesi olan Türkiye tarihinde farklı etnik, dini, kültürel farklılıklara ev sahipliği yaparken; eşit tebaa ya da toplumsal tabakalar arasında eşitliği gözetmekle birlikte; bu bireylerin belirli coğrafi, ekonomik, dini ve kültürel boyutlarda yaşamasına izin vermiştir. Türkiye'nin göçe ve göçle gelen farklı toplumsal, kültürel, etnik yapılaraya yönelik bakış açısı bu tarihsel gerçekliklerden beslenmektedir.

Cumhuriyet ile birlikte Türkiye'nin kimlik politikalarında daralmalar planlanmıştır. 1934 yılındaki İskân Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle birlikte göçmen politikaları da belirginleşmeye başlamıştır. Türkiye'nin göçmenlere yönelik politikalarının incelenmesi, kapsayıcı eğitimin nasıl ele alındığına dair dönemseller farklılaşmalara ayna tutabilir. Dönemseller farklılaşmaları analiz edebilmek için Kocabaş ve Alpaydın (2021) tarafından yapılan tasnif zihin açııcıdır. Cumhuriyet ve Tek Parti Dönemi incelendiğinde toplumun homojenleşmesi ve ulusçuluk ideolojisinin öne çıktığı görülmektedir. Özellikle 3 Mart 1924'te yürürlüğe giren Tevhid-i Tedrisat Kanunu'na atıf yapıldığında azınlık okullarının konumu, medreselerin kapatılması, ümmetten millete geçiş süreci olarak öne çıkan uygulamaların eğitime yansımaları olmuştur. Yansımalar Türk milliyetçiliğinin öne çıktığını göstermektedir. Atatürk'ün ölümü sonrasında İsmet İnönü'nün uygulamalarında batılılaşma süreçleri öne çıkarılmaktadır. Hümanist bir dönem olarak da adlandırılan bu yıllarda eğitimde resmî ideoloji etkisinin biraz zayıfladığı vurgulanmaktadır. Demokrat Parti iktidarında eğitimde demokratikleşme ve Amerikalaştırma döneminin daha baskın olduğu ifade edilmektedir. Bu dönemde kitlesel göç hareketleri yine devam etmiştir. Askeri müdahaleler döneminde Kemalizm millî eğitim ideolojisinin resmî ideolojisi haline gelmiş, bunun yanında batılılaşma ve milliyetçilik fikirleri de varlığını devam ettirmiştir. 2000'li yıllardan bugüne Türk eğitim sistemi; sık sık müfredat değişikliklerine, dindar-muhafazakâr nesillerin varlığına yönelik siyasi ve sığ tartışmalara ve dönemlik politikalar haline getirilen küresel dünyaya eklemlenme çabalarıyla yalpalamaktadır. 2010'dan sonra başlayan yoğun dış göçle beraber, bu tartışmalara yeni bir boyut eklenmiş, millî eğitim sistemi ve müfredatı uluslararası önerilere ve tartışmalara konu olmuştur (UNDP, 2023; UNESCO 2023).

Türkiye'nin dinamik göçmen politikaları jeopolitik konumu, siyasi mirası ve bölgedeki siyasi pozisyonu ile yakından ilgilidir. Uzun yıllardır göçmenler ve sığınmacıları ülkesinde ağırlayan Türkiye'nin sosyal, politik, eğitim ve ekonomik koşullarına bu durumların yansımaları olmaktadır. Kısa veya uzun vadeli etkiler açısından planlamaların yapılması ihtiyacı da ortaya çıkmaktadır. Türkiye'nin Osmanlı sonrasında izlemiş olduğu homojenleştirme, sekülerleşme zamanında izlediği milliyetçi ideoloji vatandaş profiline özelliklerini kristalize etmiştir (Küçükcan, 2022). Çokkültürlü perspektif açısından Türkiye incelendiğinde özellikle

konjonktürel gelişmelerinde etkisiyle yasal düzenlemelerde ve eğitim-öğretim uygulamalarında değişiklikler söz konusu olmuştur. Çelik, Gümüş ve Gür'ün (2017) Türkiye'yi analiz ettikleri çalışmalarında Türkiye'nin merkezîyetçi ve monokültürel bir eğitim sisteminde olduğunu belirtmişlerdir. Türk eğitim sisteminin etnolingüistik, dini ve kültürel alanlara yoğunlaşmasıyla birlikte yeni düzenlemelerde çokkültürlü bir eğitimden söz edilebilecek uygulamalara da yer verildiği konusunda ipuçları belirlemektedir. Ancak Türk eğitim sisteminin aşırı merkezîyetçi yapısı vurgulanmaya devam etmektedir.

Türk eğitim sisteminin ana hukuki metinlerinden biri olan 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nda eğitimin genel amacında belirtilen milliyetçilik ve Atatürkçülük vurgusu öğretim programlarında yer almaktadır. Günümüzde de ulus devlet inşa etme amacını yansıtan politika belgeleri yürürlükte olduğu gibi mevcut sistem işlemeye de devam etmektedir. Türkiye'de eğitimin merkezîyetçi yapısı, alternatif okul kavramı tartışmalarını da beraberinde getirmektedir.

Türkiye'de Vatandaşlık Eğitimi ve Kapsayıcı Eğitim

Vatandaşlık eğitimine katkı sunan sosyal bilgiler öğretmenleri etkili vatandaşı; hak ve sorumluluklarını bilen, yerine getiren, başkalarının haklarına da saygı duyan bireyler olarak açıklamaktadır (Ersoy, 2007). Yılmaz'a (2013: 453) göre "*Vatandaşlık eğitiminin hedefi bireye, yasal hak ve sorumluluklarını öğretmek onu gelecekte sahip olacağı toplumsal roller ve sorumluluklar için hazırlamaktır*". Bu hazırlık süreci Türkiye'de temel eğitim düzeyinde vatandaşlık eğitimi ilkokul 4. sınıfta İnsan Hakları-Yurttaşlık ve Demokrasi dersi, ilkokul 1, 2 ve 3. sınıflarda Hayat Bilgisi dersi, ilkokul 4.sınıf ile ortaokul 5, 6 ve 7.sınıflarda Sosyal Bilgiler dersi aracılığıyla verilmektedir. Türkiye'de mevcut hali ile diğer derslerin içerisinde kendisine yer bulan vatandaşlık eğitiminin müstakil bir ders olarak verilip verilmemesi konusunda farklı görüşler bulunmaktadır (Bıçak & Ereş, 2018). Türkiye'deki sosyal bilgiler öğretmenlerinin tamamının sosyal bilgiler öğretiminin temel amacının "vatandaşlık eğitimi" olduğuna inandığına yönelik bulgulara bulunmaktadır (Kuş & Aksu, 2017). Vatandaşlık aktarımı olarak sosyal bilgiler yaklaşımında kültürel mirasın aktararak öğrencilerin "iyi" vatandaş olmaları önemsenmektedir (Özmen, 2011). Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin "iyi" vatandaş kavramına yükledikleri anlamın içeriğinde öğrencilerin, görev ve sorumluluklarını bilmeleri; topluma uyum sağlamaları ve Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı olmaları yer almaktadır (Kuş & Aksu, 2017).

Türkiye'deki sosyal bilgiler öğretmenlerinin vatandaşlık tipleri değer ve gelenek odaklı vatandaşlık ile eleştirel ve katılım odaklı vatandaşlıktır. Değer ve gelenek odaklı vatandaşlık sorumluluk alan ve edilgen bir vatandaş yetiştirmeyi hedeflerken; eleştirel ve katılım odaklı vatandaşlık; sosyal eleştiri, siyasal katılım, sorgulama yapabilen bireyin varlığını hedefler. Eleştirel ve katılım odaklı vatandaşlık, çevreye yani yaşadığımız toplumsal ve fiziksel çevreye karşı gösterilen duyarlılığı önceler (Malkoç & Ata, 2021). Türkiye'de sosyal bilgiler eğitimi alanı içerisinde değerler eğitimi alanı da kendisine yer bulmaktadır (Dere & Yavuzay, 2020). Değerlerin eğitime ilişkinde 2017 yılında Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı 10 kök değer yayınlamıştır. Adalet, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, dostluk, dürüstlük, öz denetim, yardımseverlik ve vatanseverlikten oluşan kök değerler öğretim programlarının içerisinde verilmektedir (Akhan, Subaşı & Açıl, 2020). Öğretim programlarında yer alan kök değerler içerisinde kapsayıcı eğitim ile saygı, sevgi, yardımseverlik ilişkilendirilebilir.

Kapsayıcı eğitimin, toplumsal bütünleşmeyi sağlamak gibi bir amacı vardır. Kültürel farklılıklara sahip öğrencilerin aynı okul ortamında benzer hedeflere doğru gelişimlerine destek olmak, okulun görevlerindedir. Kapsayıcılığın temel ilkelerinden birisi olan ötekini tanıma ve anlama düşüncesi eğitim ortamlarında yaşayan saygı kök değeri ile kendisine yer bulur. Kapsayıcı eğitimin hedef kitesinden olan dezavantajlı konuma sahip bireylerin sürece dahil edilmesi çokkültürlülük ile de ifade edilir (Şimşek vd., 2019).

Kapsayıcı eğitimin Aktekin, Öztürk, Tepetaş-Cengiz, Köksal ve İrez'in (2017:17) belirttiği gibi "*öğrencilerin çeşitliliğini gözetmek amacıyla eğitim sistemlerinin ve diğer öğrenme ortamlarının nasıl değiştirilmesi gerektiği fikri üzerinden*" anlaşılması gerekir. Bireylerin ayrımcılığa maruz kaldığı çok farklı durumlar ve bu durumlara neden olan pek çok etmen bulunur. Öğrenme ortamında öğrencileri birbirinden farklılaştıran önbilgi, ilgi, öğrenme hızı, bilişsel yetenekler, öğrenme stilleri ve sosyo-kültürel gibi özellikler

vardır. Uygulamada farklılaştırılmış öğretim ile karşılığını bulan kapsayıcı eğitim içeriğın, öğrenme sürecinin, öğrenme ürünlerinin vb. çeşitlenmesiyle öğrenme ortamlarına yansır (Aktekin vd., 2017).

Sosyal bilgiler dersinin öğretiminde kapsayıcı eğitim uygulamaları yapılmaktadır. Kapsayıcı eğitim yaklaşımıyla gerçekleştirilen uygulamalarda yabancı uyruklu, kaynaştırma, konuşma bozukluğu olan ve akademik başarıları düşük öğrencilerin sınıf içi kabulünü attırdığı, derse katılımı desteklediği, sosyal kabulü arttırdığı ve akademik başarıya katkı sağladığı bulgularına ilişkin ampirik bulgular vardır (Öner, 2022; Ünal, 2021). Bununla birlikte Türkiye’de özelde sosyal bilgiler öğretmenlerinin genelde öğretmenlerin kapsayıcı eğitim uygulamaları konusunda özyeterliklerinin düşük olduğu ve uygulamada kendilerini yeterli hissetmedikleri bilinmektedir (Bayram & Öztürk, 2021). Sosyal bilgiler dersi yabancı uyruklu öğrencilerin vatandaşlık algı ve becerilerine katkı sağlamaktadır (Tatan, 2016). Ancak sığınmacı öğrencilerin sınıf içerisinde; dil, iletişim, kültürel duyarlılık, önyargı, yalnızlık gibi problemlerle karşılaşırken; sınıf dışında ise iş hayatına katılma zorunluluğu, dil, önyargı, ucuz işçi ve okuldan ayrılma ve devamsızlık vb. sorunlar yaşadıklarını ifade etmektedir (Yıldırım, 2020).

TARTIŞMA / SONUÇ / ÖNERİ

Bu araştırmada Türkiye’de kapsayıcı vatandaşlık eğitimi açısından fırsatlar ve zorluklara odaklanılmıştır. Vatandaşlık eğitimi ve kapsayıcı eğitim arasında politik sosyalleşme bağlamında bir ilişki kurularak eğitimin siyasal işlevlerine vurgu yapılmıştır. Özellikle temel eğitim düzeyinde Sosyal Bilgiler ile amaç birliği içinde olan vatandaşlık eğitimi, ulus devlet politikalarını benimsemiş ülkeler açısından oldukça önemlidir.

Toplumsal kimlik; modern ulusal devletlerde ve özellikle orta doğuyla tarihsel ve kültürel bağları olan toplumlar ve kültürler için devlete ve devlet büyüklerine bağlılığı ifade eder. Eğitim, bu itaat sürecinin hem başlangıcı hem de garantördür. İdeolojik yansımaların somutlaştığı, propaganda boyutlarına ulaştığı en bariz eğitim müfredatı sosyal bilgilerdir. Sosyal bilgiler eğitimi müfredatında vurgulanan iyi vatandaş retoriği, demokrasiyi ve farklılara saygıyı benimsemeyen topluluklar için itaat kültürünü sürdürme ve yerleşik kılma amacına yöneliktir. Eğitimin kültürleme işlevi, öğrencilerin hangi kültür ve ideoloji ile endoktrine edileceğine temel oluşturur. Öğretim programlarına hangi içeriklerin nasıl yansıtacağı temel tartışma alanlarından biri olarak değerlendirilir.

Vatandaşlığın farklı politik uyum süreçleri olmakla birlikte, son yıllarda gündeme gelen kapsayıcı eğitim uygulamaları sosyal katılım boyutunu öne çıkarmaktadır. Sosyal bilgiler eğitiminin iyi, sorumlu ve toplumsal olaylara duyarlı vatandaş yetiştirme amacıyla, kapsayıcı eğitim tipolojisinin özellikleri genel olarak uyum içerisindedir. Salamanca Bildirisi ile gündeme gelen “Herkes için Eğitim” yaklaşımı eğitim politikalarını kapsayıcı eğitime dönüştürme anlamında önemlidir. Herkes için eğitim anlayışını benimseyen ve bunu uygulamaya dönüştürmeye çalışan kapsayıcı eğitim; göç, ayrımcılık ve toplumsal eşitsizliklerin hemen her türüne odaklanarak toplumsal barışın yerleşmesini amaçlamaktadır. Vatandaşlık ve kimlik politikaları açısından ulus devlet veya çokkültürlü devlet politikalarını benimseyen ülkelerin siyasal ve demografik değişkenler açısından tercihleri, kapsayıcı eğitimi yakından ilgilendirmektedir. Ayrımcılık, ötekileştirme ve dışlamayı önlemeyi hedefleyen kapsayıcı eğitim, eğitim kurumlarında ortak iyiyi vurgulamaktadır. Ortak iyi kavramı ele alınırken; literatürde eritme potası ve salata kasesi metaforları kullanılmaktadır. Politika yapıcılar karar alırken hangi perspektiften konuya yaklaştıklarını şeffaf biçimde açıklayabilirler. Bununla birlikte daha önce de Kymlicka’nın belirttiği üzere Doğu Avrupa ve Türkiye gibi ülkeleri açıklayabilmek için farklı model ve teorilere ihtiyaç olduğu düşüncesi göz ardı edilmemelidir. Türkiye’nin eğitim politikaları ve göçmen konusunda bakış açısı ile ilgili çok boyutlu analizler yapılması gerekmektedir. Küçükcan (2022) farklı nedenlerle yer değiştiren insanların eğitimden, sosyal ve kültürel hayata, ekonomiye entegrasyonun sağlanması gerektiğini vurgulamaktadır. Küreselleşme süreci ile birlikte de vatandaşlık konusunun oldukça karmaşık hale geldiği bilinmektedir (Sim, 2008). İnkilemlerin yaşandığı ülkelerde bu açıdan bakıldığında vatandaşlık eğitimi konusu biraz daha karmaşık hal almaktadır. Türk eğitim sisteminin göç olgusuyla ilgili süreci Kocabaş ve Alpaydın (2021) tarafından incelendiğinde uluslararası öğrenciler, mülteci ve sığınmacılar, Türk diasporası, iç göç nüfusu ve Cumhuriyet sonrası sınır dışında azınlık durumuna düşüp Türkiye’ye göç edenler açısından beş

farklı grupla karşılaştığını ortaya koymuşlardır. Türkiye, Osmanlı bakiyesi bir ülke olarak farklı kültürlere ve toplumlara ev sahipliği yapmış olmakla birlikte, günümüzde de bu tarihsel rolünü aldığı büyük orandaki göçlerle sürdürmektedir (Çelik, Gümüş & Gür, 2017).

Türkiye'nin çokkültürlü perspektifi dikkate alarak eğitim uygulamalarında yapmış olduğu pek çok düzenleme söz konusu olmuştur. Merkezîyetçi ve monokültürel bir eğitim sisteminin varlığı günümüzde de sürse bile alternatif uygulamalara da yer verildiği söylenebilir. Göçmen öğrencilerin eğitimde yaşadıkları problemler açısından entegrasyon sürecinde ortaya çıkan pek çok sorunun bulunduğu da görmezden gelinmemelidir (Dere & Demirci Dölek, 2023). Göçmenlerin farklı ülkelerdeki entegrasyonuna ilişkin de farklı problemlerin olduğu bilinerek (Dere & Demirci, 2021), her ülkenin göçmenlik ve vatandaşlık politikaları kendi içerisinde değerlendirilmelidir. Türkiye'de vatandaşlık eğitimi ve kapsayıcı eğitimin bilhassa sosyal bilgiler dersi için çokkültürlülük yaklaşımı ile dezavantajlı grupların sürece dahil edilmesine yönelik güncellemelere ihtiyacı olduğu söylenebilir. Genel olarak da öğrenme ortamlarında öğrencilerin çeşitliliğini göz ardı etmeden yapılacak uygulamalar ile kapsayıcı eğitim ilkeleri uygulanabilir (Aktekin vd., 2017; Tunç Şahin, 2021).

Ülkelerin siyasi geçmişleri ve güncel politikaları konjonktürden etkilenebilir. Küreselleşme ve ulusal kimliğin yeniden inşası, kimlik siyasetinde güncellemelere yol açabilir. Yoğun göç dalgaları ile karşı karşıya kalan ülkelerde vatandaşlık eğitiminin pedagojik alanıyla tartışılmasının yanı sıra siyasi ve hukuki boyutu ele alınmalıdır. Modern ve ulus bir devlet olarak Türkiye, herkesi ve her şeyi kontrol etme ihtiyacını Türk eğitim politikalarındaki merkezîyetçi anlayışına da yansıtmıştır. Kapsayıcı bir okul ve toplumun inşası, bu değerlerin hayata geçirileceği ortamın özelliklerinden muaf değildir. Kapsayıcı bir vatandaşı yetiştirmeyi amaçlayan okul; sahip olduğu toplumsal, kültürel, dini ve sosyo-ekonomik vb. farklılıkları dikkate almayı gerekli kılar. Politize edilmiş ve zaman zaman uluslararası anlaşmalarla dizayn edilen vatandaşlık ve sosyal bilgiler eğitimi müfredatları; özgür ve kendi kararlarını alabilen ve eleştirel düşünebilen bireylerin yetiştirilebilmesi için tarihsel, kültürel, bilimsel ve evrensel ölçütleri dikkate alınmalıdır. Her türlü toplumsal farklılığın ihtiyaçlarını gözeten ve bilimsel ölçütlerden ödün vermeyen vatandaşlık eğitimi anlayışı ile hareket edilebilir.

KAYNAKÇA

- Ainscow, M., & César, M. (2006). Inclusive education ten years after Salamanca: Setting the agenda. *European Journal of Psychology of Education*, 21(3), 231. <https://doi.org/10.1007/BF03173412>
- Akhan, N. E., Subaşı, E. & Açıl, F. B. (2020). Öğretmen Adaylarının Kök Değerlere İlişkin Görüşleri. *Eğitim ve Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 3(2),115-134
- Akıncı,B., Nergiz, A. & Gedik, E. (2015). Uyum Süreci Üzerine Bir Değerlendirme: Göç ve Toplumsal Kabul. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 2, 58-83.
- Aktekin, S., Öztürk, M., Tepetaş-Cengiz, Ş. G., Köksal, H. & İrez, S. (2017). Sınıfında yabancı uyruklu öğrenci bulunan öğretmenler için el kitabı. Ankara: Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü.
- Althusser, L. (2016), İdeoloji ve devletin ideolojik aygıtları. (5. Baskı), Çev. Alp Tümertekin, İstanbul: İthaki Yayınları.
- Baki Pala, Ç. (2020). Tartışmalı ve hassas konuların sosyal bilgiler öğretimi bağlamında incelenmesi: bir eylem araştırması. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim bilimleri Enstitüsü. İstanbul.
- Banks, J. A. (2017). Diversity and Citizenship Education in Multicultural Nations. In Y.-K. Cha, J. Gundara, S.-H. Ham, & M. Lee (Eds.), *Multicultural Education in Glocal Perspectives: Policy and Institutionalization* (pp. 73–88). Springer Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-10-2222-7_6
- Barr, R. D., Barth, S. L. & Shermis, S. S. (1977). Defining the social studies. Bulletin 51. Washington DC.: National Council for the Social Studies.
- Bayram, B. & Öztürk, M. (2021). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin kapsayıcı eğitime yönelik düşünce ve uygulamaları. *Eğitim ve Bilim*, 46(206), 355-377.
- Bıçak, İ. & Ereş, F. (2018). Öğretmenlerin Vatandaşlık Eğitimi ve Vatandaşlık Eğitimi Sürecine Yönelik

- Callahan, J. L. (2014). Writing Literature Reviews: A Reprise and Update. *Human Resource Development Review*, 13(3), 271–275. Erişim adresi: <https://doi.org/10.1177/1534484314536705>
- Çelik, Z., Gümüş, S., & Gür, B. S. (2017). Moving Beyond a Monotype Education in Turkey: Major Reforms in the Last Decade and Challenges Ahead. In Y.-K. Cha, J. Gundara, S.-H. Ham, & M. Lee (Eds.), *Multicultural Education in Glocal Perspectives: Policy and Institutionalization* (pp. 103–119). Springer Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-10-2222-7_8
- Dere İ. & Yavuzay, M. (2020). Sosyal bilgiler derslerinde değerler eğitimine ilişkin öğretmen görüşlerinin incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 56, 61-91.
- Dere, İ. & Demirci, E. (2021). Göçmenlerin ülkeye ve eğitime entegrasyonu: Almanya ve Kanada'nın politikalarının karşılaştırılması. *Milli Eğitim Dergisi*, 50(1), 1055-1080.
- Dere, İ. & Gökçınar, B. (2022). Değişen paradigma bağlamında vatandaşlık. E. Dinç, İ. Dere & S. Üztemur (Edi.). *Vatandaşlık bilgisi ve eğitimi: Demokratik vatandaşlık eğitimi için yeni bir yaklaşım*. (s. 7-25). Pegem Akademi.
- Dere, İ. & Demirci Dölek, E. (2023). Türkiye'de göçmen öğrencilerin eğitimde karşılaştıkları sorunlar. *HUMANITAS- Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*. (INCSOS VIII Özel Sayısı). 108-135.
- Ercins, G. & Görüşük, L. (2016). Türkiye'de ve Batı'da Çokkültürlülük Gerçeği. *Turkish Studies*, 11(2), 383-401. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9364>
- Ersoy, A. F. (2007). Sosyal bilgiler dersinde öğretmenlerin etkili vatandaşlık eğitimi uygulamalarına ilişkin görüşleri. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Felder, F. (2019). Inclusive education, the dilemma of identity and the common good. *Theory and Research in Education*, 17(2), 213–228. <https://doi.org/10.1177/1477878519871429>
- Karaçam, Z. (2013). Sistematik derleme metodolojisi: Sistematik derleme hazırlamak için bir rehber. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 6(1), 26-33. Erişim adresi: <http://www.deuhedergi.org>
- Kocabaş, C., & Alpaydın, Y. (2021). *Göç Olgusu ve Türk Eğitim Paradigması* (GAV Çalışma Raporu, s. 48). Göç Araştırmaları Vakfı.
- Kuş, Z. & Aksu, A. (2017). Vatandaşlık ve Vatandaşlık Eğitimi Hakkında Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin İnançları. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2017 (8), 18-41.
- Küçükcan T. (2022). Türkiye's Migration Experience and Policy Orientations: Integrating Syrians in Higher Education. *Studia Europejskie – Studies in European Affairs*, 3/2022, 175-193. <https://doi.org/10.33067/SE.3.2022.8>
- Malkoç, S. & Ata, B. (2021). Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Vatandaşlık Tiplerinin Belirlenmesi. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, 54(2), 459-496. DOI: 10.30964/auebfd.897458
- McLaughlin, T. H. (1992). Citizenship, Diversity and Education: A philosophical perspective. *Journal of Moral Education*, 21(3), 235–250. <https://doi.org/10.1080/0305724920210307>
- Öner, G. (2022). Kapsayıcı eğitim yaklaşımıyla sosyal bilgiler öğretimi: Bir eylem araştırması. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Özcan, A. S. (2018). Çokkültürlülük Bağlamında Türkiye'nin Suriyeli Öğrencilere Yönelik Eğitim Politikası. *Journal*, 4(1), 17-29.
- Özmen, C. (2011). Sosyal Bilgiler Eğitiminde Vatandaşlık Aktarımı Yaklaşımına İlişkin Öğretmen Görüşleri. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 435-456.
- Paul, J. & Criado, A. R. (2020). The art of writing literature review: What do we know and what do we need to know? *International Business Review*, 29(4), 101717. <https://doi.org/10.1016/j.ibusrev.2020.101717>
- Remy, R. C. (1978). Social Studies and Citizenship Education: Elements of a Changing Relationship. *Theory &*

- Sim, J. B. -Y. (2008). What does citizenship mean? Social studies teachers' understandings of citizenship in Singapore schools. *Educational Review*, 60(3), 253-266. <https://doi.org/10.1080/00131910802195836>
- Snyder, H. (2019). Literature review a research methodology: An overview and guidelines. *Journal of Business Research*, 104, 333-339. Erişim adresi: <http://creativecommons.org/licenses/BY-NC-ND/4.0/>
- Şimşek, H., Dağıstan, A., Şahin, C., Koçyiğit, E., Dağıstan Yalçinkaya G., Kart, M. & Dağdelen, S. (2019). Kapsayıcı eğitim bağlamında Türkiye'de temel eğitim programlarında çokkültürlülüğün izleri. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 177-197.
- Tatan, M. (2016). Yabancı uyruklu öğrencilerin vatandaşlık algılarına sosyal bilgiler dersinin etkisi: Tokat ili örneği. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Tokat.
- Tranfield, D., Denyer, D. & Smart, P. (2003). Towards a methodology for developing evidence-informed management knowledge by means of systematic review. *British Journal of Management*, 14(3), 207-222. doi: 10.1111/1467-8551.00375.
- Tunç Şahin, C. (2021). Sosyal bilgiler eğitiminde toplumsal konuların öğretimi. *Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*. 22(3).1429-1474.
- UNDP (2023). Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları. <https://www.kureselamaclar.org/>, Erişim: 01.08.2023.
- UNESCO (2023). World Inequality Database on Education. <https://www.educationinequalities.org/>, Erişim: 01.08.2023.
- Ünal, R. (2021). 4. sınıf sosyal bilgiler dersinde kullanılan kapsayıcı eğitim etkinliklerinin öğrencilerin sosyal kabul düzeylerine etkisi. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.
- Veugelers, W., & Groot, I. de. (2019). Theory and Practice of Citizenship Education. In W. Veugelers (Ed.), *Education for Democratic Intercultural Citizenship* (Vol. 15, pp. 14-41). Brill; JSTOR. <http://www.jstor.org/stable/10.1163/j.ctvrk389.6>
- Yıldız, A. (2022). Bir araştırma metodolojisi olarak sistematik literatür taramasına genel bakış. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(Özel Sayı 2), 367-386.
- Yıldırım, E. (2020). Sosyal bilgiler dersinde sığınmacılara yönelik kapsayıcı eğitimin incelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 49(225), 283-317. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/milliegitim/issue/52526/690701>.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2012). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin.
- Yılmaz, K. (2013). İlköğretim öğrencilerinin vatandaşlık eğitimi ile ilgili temel kavramlara ilişkin algılarının incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 28(1),453-463

EXTENDED ABSTRACT

Introduction: Education needs to reassess its critical role in behavior change, especially in an era marked by technological transformation and intercultural relations. The process articulated in the statement is evaluated differently by actors such as science, technology, economy, religion, and politics, which guide society. The consensus on the meaning and role attributed to education by these actors from history to the present has lost its validity. Moreover, the systems approach, which focuses on behavior change and references the planning of this process, does not meet this need. Modern nation-states construct their own identities and uniqueness through the generations they nurture. The political functions of education are influenced by various actors, ranging from representatives of political, economic, cultural, or religious institutions representing authority and directing education to legal texts, curricula, political representation, and discourse in schools. Therefore, it is difficult to separate education policies from their political functions. One of the main subjects reflecting the politically charged nature of education policies is the Social Studies curriculum. The Social Studies curriculum, under the motto of nurturing good citizens, is based on the existence and sustainability of the political order. This motto materializes through implicit and explicit texts, discourse, and symbols addressed in the lessons. In this context, Social Studies lessons and curricula that prioritize the transfer of citizenship can be cited as examples (Barr, Barth & Shermis, 1977). The fundamental practices and starting points of the fields of social studies and history education should be

evaluated from a multidimensional perspective. In this study, an assessment is attempted from the perspective of education policies. The policies currently in place have been examined by incorporating a theoretical analysis. In this context, answers to the following research questions have been sought:

- What is the relationship between citizenship education and inclusive education?
- How is the relationship between citizenship and identity policies established in the context of citizenship education?
- What is the harmony between Turkey's education policies and the issue of immigration?
- How consistent are Turkey's citizenship education policies and inclusive education practices?

Methods: In this research, the method of literature review has been used as it aims to analyze citizenship education policies in Turkey in the context of immigration in a theoretical framework. Analyzing and evaluating existing information through literature review will contribute to the scientific process (Callahan, 2014; Paul & Criado, 2020; Yıldız, 2022). Data sources used in the research were accessed from DergiPark, the National Thesis Center, and Google Scholar databases. During the analysis process of the accessed data sources, the keywords "inclusive education," "citizenship education," "identity policies," and "immigrant education" were focused on. The data collection process is the stage where researchers deal with the findings and qualities of the studies they have undertaken (Karaçam, 2013:28). In this research, data were collected through document analysis and then reviewed using content analysis. Descriptive analysis is generally used to reach texts that will be revealed based on the main idea in the analyzed texts (Synder, 2019). In this context, summarization and interpretation processes were carried out according to predetermined themes.

Findings: The fundamental meaning that social studies educators attach to the curriculum of social studies is related to how effective citizenship education should be (Remy, 1978). The basic meaning of how citizenship education should be and how a citizen should be imagined is based on the ideal of the state apparatus projecting itself into the future and ensuring its sustainability. The fundamental meaning attributed to this process by modern Western nation-states is based on the idea of sustaining the institutional identity constructed and renewing it in every period through free thought. In non-Western modern nation-states, the process is explained by the existence of sociological, cultural, religious, and economic factors that cannot be transitioned from monarchical and theocratic structures to democratic processes. These factors continue to exist in modern national institutions, while at the same time, the capitalist economic order can curb the existence of individuals who are free and critical in this complex process. Especially in the Turkish context, the answer to the question of "Who is a positive/good citizen?" finds practical expression in the responsibilities and duties imposed by the historical, sociological, cultural, and economic order, as well as the presence of liberal, free, and critically capable individuals, which reflects the citizenship education styles of modern Western nation-states. There are many variables that facilitate political socialization. The political socialization function that develops depending on the political functions of education is a result of both the open and implicit activities that schools carry out. The issue of political socialization that can be considered within the framework of citizenship education is directly integrated into the scope of social studies. States can adopt national or multicultural policies in the context of political and demographic preferences. The issue that concerns education policies here is what kind of citizens are desired. In the context of the identity dilemma, the first problem that arises is whether communities need to develop a sense of identity, and whether this will lead to a paradox in terms of inclusivity principles (Felder, 2019). The latest stage in the history of human social organization, the modern, national, and democratic society concept, is filled with documents on which individuals and communities base their deep-rooted existence on historical evidence. This social and historical memory offers a very valuable experimental field with experiences for the construction of an inclusive social and citizenship understanding.

One of the areas related to immigration policies is the field of education. The issue of citizenship had already become problematic due to the process of globalization (Sim, 2008). Citizenship has been discussed extensively in recent years, partly due to dominant ideologies of countries and partly due to the impact of migration in the context of globalization. It is possible to see this dilemma in countries that base citizenship education on the concept of the nation-state, especially. Kocabaş and Alpaydın (2021:1) identified five different groups when examining the process related to migration in the Turkish education system: international students, refugees and asylum seekers, the Turkish diaspora, internal migration population, and those who became a minority status outside the borders after the Republic and migrated to Turkey. Turkey, with its historical ties to different cultures and societies throughout its history, has hosted various ethnic, religious, and cultural differences while allowing these individuals to live in specific geographical, economic, religious, and cultural dimensions without ensuring equality among its citizens or social classes. Turkey's perspective on migration and its approach to different social, cultural, and ethnic structures that migrate and are related to migration are nourished by these historical realities. In Turkey, it is known that social studies teachers, in particular, generally have low self-efficacy in inclusive education practices and do not feel competent in practice (Bayram & Öztürk, 2021). The Social Studies course contributes to the perception and skills of citizenship of foreign national students (Tatan, 2016). However, refugee students encounter problems such as language, communication, cultural sensitivity, prejudice, loneliness within the classroom, and outside the classroom, they face issues like compulsory entry into the workforce, language, prejudice, cheap labor,

Discussion: In this research, the focus was on opportunities and challenges in inclusive citizenship education in Turkey. By establishing a relationship in the context of political learning between citizenship education and inclusive education, emphasis has been placed on the political functions of education. The approach to citizenship education, which is closely related to Social Studies, especially at the primary education level, is crucial for countries that have adopted nation-state policies. Social identity signifies loyalty to the state and the elderly in modern nation-states, especially for societies and cultures with historical and cultural ties to the Middle East. Education is both the beginning and the guarantor of this obedience process. The ideological reflections, propaganda dimensions, and rituals of worship, where ideology is concretized, are most obvious in the Social Studies curriculum. The rhetoric of nurturing good citizens emphasized in the Social Studies curriculum aims to perpetuate and institutionalize the culture of obedience for communities that cannot digest democracy and respect for differences. The role of education in culturalization shapes the basis for which contents will be reflected in the curriculum. The question of which perspectives policymakers approach the issue when making decisions can be transparently explained. However, as Kymlicka has pointed out before, there is a need for different models and theories to explain countries like Eastern Europe and Turkey. Multidimensional analyses of Turkey's education policies and its perspective on immigration are required. Küçükcan (2022) emphasizes the need to ensure the integration of people who change locations for different reasons into education, social and cultural life, and the economy.

Conclusion and Suggestions: Countries can be influenced by their political pasts and current policies. Globalization and the reconstruction of national identity can lead to updates in identity politics. In countries facing intense waves of migration, not only the pedagogical field of citizenship education but also its political and legal aspects should be considered. As a modern and national state, Turkey has also reflected the need to control everyone and everything in its centralized approach to Turkish education policies. Building an inclusive school and society requires taking into account the advantages, disadvantages, differences, and privileges of the environment where these values will be implemented.